

ΖΑΚ-ΑΛΕΝ ΜΙΛΕΡ

ΤΟ ΠΕΡΑΣΜΑ ΤΗΣ ΨΥΧΑΝΑΛΥΣΗΣ
ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΠΙΣΤΗΜΗ:
Η ΕΠΙΘΥΜΙΑ ΤΗΣ ΓΝΩΣΗΣ

Θέλω για λίγο να σταθώ –χωρίς όμως να εξαντλήσω το ζήτημα–¹ στην παράξενη επιθυμία γνώσης εντός της ψυχανάλυσης, την επιθυμία που ο Λακάν αποδίδει όχι στον αναλυσόμενο, όπως γινόταν παραδοσιακά, αλλά στον αναλυτή. Ο Λακάν μάλιστα την έχει θεωρήσει σαν ένα διακριτικό γνώρισμα του υποκειμένου ικανού να είναι αναλυτής. Αυτή η επιθυμία γνώσης είναι το σημείο με βάση το οποίο μπορούμε να πούμε ότι υπάρχει αναλυτής – σχετικά με αυτό το «υπάρχει», ο Λακάν μας ευαισθητοποίησε χρησιμοποιώντας το κυρίως αρνητικά στη διατύπωση: «δεν υπάρχει σεξουαλική σχέση ανάμεσα στα φύλα». Το «υπάρχει αναλυτής» σχετίζεται με το «δεν υπάρχει σεξουαλική σχέση ανάμεσα στα φύλα»: «Δεν υπάρχει αναλυτής παρά μόνο υπό τον όρο ότι αυτή η επιθυ-

1. Το παρόν κείμενο αποτελεί συμπίκνωση δύο παραδόσεων του μαθήματος του Ζ.-Α. Μιλέρ (6 και 13 Ιουνίου 1991) με τίτλο «Το Συμπόσιο των αναλυτών». Πριν από τη δημοσίευσή το κείμενο διορθώθηκε από τον ίδιο. Η μετάφραση έγινε από τα γαλλικά, Πρβλ. Jacques-Alain Miller, «La passe de la psychanalyse vers la science: le désir de savoir», *Quarto* 56, σ. 36-43, (Σ.τ.Ε.)

μία τού έχει έρθει»² – εννοείται η επιθυμία γνώσης. Τι είναι όμως αυτή η επιθυμία γνώσης που συνδέει τους δύο όρους, τη γνώση και την επιθυμία, με τους οποίους ο Λακάν δόμησε την ψυχαναλυτική εμπειρία και κυρίως το τέλος της; Κατά βάθος η επιθυμία γνώσης είναι ένας ορισμένος τρόπος ραψής, μια ορισμένη συμβατότητα και δη συνέχεια ανάμεσα σε επιθυμία και γνώση. Περί τίνος πρόκειται λοιπόν;

Το πέρασμα είναι η στιγμή κατά την οποία αίρεται, βρίσκει λύση το αδιέξοδο του αναλυόμενου υποκειμένου. Είναι επίσης μια στιγμή αδιεξόδου για την ψυχαναλυτική ομάδα ούτως ώστε θα μπορούσε να πει κανείς ότι υπάρχει σε αυτό το σημείο, τη στιγμή του τέλους της ανάλυσης δηλαδή, κάτι σαν αδιέξοδο της ίδιας της ψυχανάλυσης. Δικαιούμαστε να αναδείξουμε ότι τη συγκεκριμένη στιγμή διακαβεύονται παράλληλα το πέρασμα του υποκειμένου αλλά και, θα λέγαμε, το πέρασμα της ψυχανάλυσης. Αυτό το πέρασμα της ψυχανάλυσης αντλεί, σύμφωνα με τον Λακάν, τις συντεταγμένες του από την επιστημονική γνώση. Δεν είναι διόλου δεδομένο ότι το πέρασμα της ψυχανάλυσης έχει εν προκειμένω επιτευχθεί – τίποτα μέχρι σήμερα δεν έχει έρθει να επιβεβαιώσει ότι το πέρασμα της ψυχανάλυσης σε σχέση με την επιστήμη έχει ολοκληρωθεί. Γι' αυτό, ανεξάρτητα από θεσμικές περιπέτειες, ο Λακάν οδηγήθηκε να

2. Βλ. «Σημείωμα προς τους Ιταλούς» στην παρούσα έκδοση, σ. 14. (Σ.τ.Ε.)

πεί ότι το πέρασμά του ήταν μια αποτυχία. Υπάρχει πάντα ο πειρασμός να αμφισβητήσουμε αυτή τη διάγνωση, αλλά αν την τοποθετήσουμε στο επίπεδο του περάσματος της ψυχανάλυσης σε σχέση με την επιστήμη, αυτή η αξιολόγηση εξακολουθεί να δικαιολογείται αφού βρισκόμαστε ακόμα σε μια περίοδο – ίσως και να παραμείνουμε σε αυτήν – όπου η ψυχανάλυση εμφανίζεται να είναι σε αδιέξοδο σε σχέση με τις απαιτήσεις της επιστημονικής γνώσης.

Κατά τη στιγμή που πραγματοποιείται το πέρασμα του υποκειμένου, το ερώτημα που τίθεται στην αναλυτική ομάδα είναι η αξιολόγηση, η δυνατότητα να εκτιμηθεί η αξία, το αποτέλεσμα που έχει προκύψει κατά τη διάρκεια της εμπειρίας. Και τούτο όχι επειδή λείπει η επεξεργασία των διαδικασιών, αλλά επειδή αυτές οι διαδικασίες εμφανίζονται να υστερούν συγκρινόμενες με την επιστημονική γνώση, και σε κάθε περίπτωση, με την απαίτησή της για μεταδοσιμότητα.



Υπάρχουν οι απόπειρες επεξεργασίας των αποτελεσμάτων της ψυχαναλυτικής εμπειρίας που έγιναν προϋποθέτοντας ότι το ουσιαστικό αποτέλεσμα είναι της τάξεως της ίασης. Οπλισμένοι με αυτή την προϋπόθεση κάποιοι προσπάθησαν όντως να αξιολογήσουν σύμφωνα με τις απαιτήσεις που θεωρούσαν ότι είναι οι απαιτήσεις του επιστημονικού λό-

γου. Αυτό είναι που προσπάθησαν όσοι χρησιμοποίησαν σαν όπλο τη στατιστική για να εκτιμήσουν τα αποτελέσματα της ψυχανάλυσης. Στο κάτω κάτω της γραφής πρόκειται για μια προσπάθεια να συλληφθεί το αποτέλεσμα της ψυχαναλυτικής εμπειρίας μέσα από μια διαδικασία που φαινομενικά μοιάζει με την επιστημονική γνώση ή, καλύτερα, με την κοινωνιολογική. Με άλλα λόγια, σημειώνουν τις απαντήσεις, τις ταξινομούν σε μια σειρά και στη συνέχεια χειρίζονται έναν ορισμένο αριθμό διαδικασιών για να καταλήξουν σε ποσοστά. Όσο στοιχειώδες και όσο λίγο πειστικό κι αν είναι αυτό, πρόκειται τουλάχιστον για μια προσέγγιση της ψυχανάλυσης με τον επιστημονικό λόγο. Ο όρος ίαση είναι όπως ξέρετε αδόκιμος. Εξάλλου αυτή η απόπειρα δεν φτάνει μέχρι του σημείου να αποφασίσει για την εγκυρότητα της ίδιας της εκτίμησης, εφόσον την απάντησή τη ζητούν από τον ασθενή ή από τον θεραπευτή. Τι μας εξασφαλίζει λοιπόν την εγκυρότητα της απόντησης, είτε είναι του ενός είτε του άλλου;

Όταν αυτή η αξιολόγηση εκτείνεται πέρα από την ίαση θα μπορούσαμε να πούμε ότι δεν κατέστη καν αντικείμενο κάποιου είδους επιστημονικότητας. Πώς να χαρακτηρίσουμε εξάλλου αυτό το αποτέλεσμα που αφορά το πέρα ή το αλλού από την ίαση; Είναι άραγε το «είμαι αναλυμένος» ή το «είναι αναλυμένος»; Πρόκειται για μια εκδοχή. Είναι –και πρόκειται για δεύτερη εκδοχή– το «μπορώ να αναλύσω»; Ή είναι –τρίτη εκδοχή– το «είμαι αναλυτής»;

ή το «είναι αναλυτής»; Δεν είναι το ίδιο πράγμα η αξιολόγηση με όρους εξουσίας, δυνατότητας, με την έννοια δηλαδή της ικανότητας, ή η αξιολόγηση με οντολογικούς όρους. Έχουμε την έννοια της αξιολόγησης με όρους δυνατότητας, στην οποία έχει επικεντρωθεί η Διεθνής Εταιρεία, και η οποία είναι ασφαλώς μια αξιολόγηση που δίνει προβάδισμα στην εξουσία έναντι του είναι, στο «μπορώ να αναλύσω» έναντι του «είμαι αναλυτής».

Την καλύτερη παρουσίαση αυτής της αντίληψης μας τη δίνει η πένα του ίδιου του Λακάν. Εκπαιδευμένος στο πλαίσιο της Διεθνούς Εταιρείας, αναγνωρίστηκε από αυτήν, η εκπαίδευσή του πιστοποιήθηκε και αποτέλεσε μάλιστα έναν από τους φωτοδότες της εφόσον σε αυτόν εμπιστεύτηκαν το 1949 την επιμέλεια της παρουσίασης και της υπεράσπισης αυτού του τύπου αξιολόγησης ενώπιον του κοινού και των αναλυόμενων. Το κείμενο αυτής της παρουσίασης δημοσιεύτηκε τον Σεπτέμβριο του 1949 με τίτλο «Κανονισμός και θεωρία της επιτροπής διδασκαλίας της Ψυχαναλυτικής Εταιρείας του Παρισιού».³ Αυτός ο κανονισμός υιοθετήθηκε από την ΨΕΠ [Ψυχαναλυτική Εταιρεία Παρισιού]. Δεν φέρει υπογραφή αλλά διαβάζοντάς τον δεν έχουμε αμφιβολία ότι είναι γραμμένος από την πένα του Λακάν. Έχουμε επομένως τη χαρά να έχουμε από τον

3. *La scission de 1953*, Documents édités par J.-A. Miller, Navarin, Παρίσι 1990, σ. 29-36. (Σ.τ.Ε.)

ίδιο τον Λακάν την ολοκληρωμένη μορφή αυτής της τελικής αξιολόγησης της αναλυτικής εμπειρίας. Διαπιστώνουμε πράγματι ότι όλα σε αυτήν λαμβάνουν χώρα με όρους δυνατότητας: η αξιολόγηση δεν αφορά το είναι του υποκειμένου αλλά τη δυνατότητά του, δηλαδή αυτό που κάνει και δη το πώς ξέρει να το κάνει.

Σε αυτό λοιπόν το πλαίσιο, μια ανάλυση τελειώνει με τον εξής τρόπο: ένα υποκείμενο που είναι γενικά ακόμα σε ανάλυση ζητάει από την επιτροπή, με την άδεια του αναλυτή του, να περάσει στη βαθμίδα του μαθητευόμενου. Δεν θα μπορούσε κανείς να επιλέξει καλύτερο όρο από αυτόν του «μαθητευόμενου» για να κάνει φανερό ότι αφήνει στην άκρη κάθε ζήτημα που σχετίζεται με το είναι. Και αυτό ακριβώς είναι που θα κάνει τον Λακάν, πολύ αργότερα, με ορίζοντα το πέραςμα, να πει ότι αυτός που ολοκλήρωσε την ανάλυσή του, αυτός για τον οποίο αναδύθηκε το είναι του, αποκλείεται να τον τοποθετήσουμε στο επίπεδο του μαθητευόμενου. Θα θεωρήσει μάλιστα ότι αυτός ο όρος του μαθητευόμενου είναι αυτός που κατεξοχήν αντιτίθεται στο καθεστώς του υποκειμένου στο τέλος της ανάλυσης. Ο μαθητευόμενος είναι αυτό που είναι μόνο εν σπέρματι, υπό συνεχιζόμενη εποπτεία. Ο χαρακτηρισμός «μαθητευόμενος» εισάγει τον αναλύμενο στην υπό εποπτεία πρακτική της ψυχανάλυσης, τον εξουσιοδοτεί να δοκιμάσει να ασκεί σαν αναλυτής υπό την εποπτεία δύο πιστοποιημένων ψυχαναλυτών, εξαιρου-

μένων του αναλυτή του. Σε αυτό λοιπόν το πλαίσιο της εποπτείας της αρχόμενης πρακτικής του ολοκληρώνεται η αξιολόγηση: το ζήτημα είναι «η αποτίμηση της εγκυρότητας της διδακτικής εμπειρίας», η αποτίμηση των ικανοτήτων του μαθητευόμενου για την πρακτική καθώς και η παρακολούθηση της θεωρητικής του εκπαίδευσης για την οποία δίνεται τακτική αναφορά στην επιτροπή διδασκαλίας. Στην ουσία αυτοί οι δύο επόπτες τελούν καθήκοντα περάτη, αλλά λειτουργούν ως περάτες της εργασίας του.

Σε σχέση με αυτό και σε διαδοχικές φάσεις ο Λακάν εισήγαγε μια μεγάλη ανατροπή που κορυφώνεται με την εξαιρετικά ασυνήθιστη αξιολόγηση που προτείνει και η οποία θεμελιώνεται με τρόπο πρωτοφανή σε μια διάζευξη του όντος και της εξουσίας. Αυτή η διάζευξη του όντος και της εξουσίας βρίσκεται στη βάση του διαχωρισμού βαθμίδας και ιεραρχίας. Όχι ότι ο Λακάν καταργεί κάθε αξιολόγηση του «μπορώ να αναλύσω». Αντιθέτως, θα λέγαμε ότι την καθιερώνει με έναν ειδικό τίτλο, που έρχεται να αναδείξει τους γνήσιους αναλυτές. Αυτή η αξιολόγηση της δυνατότητας, της εξουσίας, που είναι από αυτή την άποψη άκρως απαιτητική εφόσον ξεπερνά την εποπτεία και τη μαθητεία, διαχωρίζεται εντελώς από μια οντολογική αξιολόγηση. Όσοι προσπαθούν να προβληματιστούν, να στοχαστούν σύμφωνα με τον προσανατολισμό του Λακάν έρχονται αντιμέτωποι με αυτό το ασύλληπτο μιας αξιολόγησης του είνα του υποκειμένου. Η ποικιλοτρόπως θεωρούμενη

δραματικότητα που συνδέθηκε πάντοτε με το πέρασμα οφείλεται στο γεγονός ότι αυτό που διακυβεύεται για το υποκείμενο είναι το είναι του, πράγμα που πηγαίνει πολύ πιο μακριά σαν διακύβευση από την αξιολόγηση των ικανοτήτων.

Το πέρασμα από αυτή την άποψη εμπεριέχει την έννοια μιας τελικής μεταμόρφωσης του υποκειμένου. Αν φανταστούμε το χρόνο της αναλυτικής εμπειρίας σαν ένα μαύρο κουτί, το πέρασμα υποθέτει μια αρχική κατάσταση του υποκειμένου (E_i) και την έννοια μιας τελικής κατάστασης του υποκειμένου (E_f).

$$E_i \rightarrow \text{[μαύρο κουτί]} \rightarrow E_f$$

Έχουμε μια γραφή για την αρχική κατάσταση του υποκειμένου: το αρχικό στοιχείο S' , το οποίο, σύμφωνα με τις αξίες που πήρε στον Λακάν, φαίνεται κατάλληλο για να ορίσει αυτή την αρχική κατάσταση καθώς προσδιορίζει το υποκείμενο σαν υπό έλλειψη είναι. Η μπάρα του κεφαλαίου S είναι δείκτης του υποκειμένου που δίνεται σαν υπό έλλειψη είναι. Καθώς η πορεία, που εδώ απλοποιούμε στο μέγιστο, εκτείνεται από το υπό έλλειψη είναι προς το είναι, η πιο απλή γραφή θα ήταν να αφαιρεθεί η μπάρα από το υποκείμενο υποδεικνύοντας έτσι τη διαγραφή της έλλειψης του είναι: S

$$E_i \rightarrow \text{[μαύρο κουτί]} \rightarrow E_f$$

$\mathcal{S}$

S

Αυτό είναι ασφαλώς που στόχευε ο Λακάν χαρακτηρίζοντας αυτή την τελική κατάσταση σαν καθαίρεση. Αλλά με μια δημιουργική αμφισημία, τη χαρακτηρίσε «υποκειμενική καθαίρεση», πράγμα που μπορεί να οδηγήσει στη σκέψη ότι αυτή η τελική κατάσταση παρουσιάζεται σε κάτι άλλο από ένα υποκείμενο – λέγοντας «υποκειμενική καθαίρεση» δεν θα έπρεπε να εννοήσουμε ότι δεν υπάρχει πλέον υποκείμενο; Όντως, δεν λείπουν οι ενδείξεις που οδηγούν στο συμπέρασμα ότι η θέοπιση του υποκειμένου συνδέεται με το υπό έλλειψη είναι και ότι η διαγραφή αυτής της έλλειψης ακυρώνει παράλληλα το καθεστώς του υποκειμένου.

Στην αρχική του κατάσταση, το $\mathcal{S}$ συρρικνώνει το άτομο: γράφει πώς γίνεται δεκτό το άτομο στην ψυχανάλυση, δεκτό για να λειτουργήσει σε αυτό το μαύρο κουτί. Το άτομο λοιπόν γίνεται δεκτό ως υποκείμενο. Μπορούμε έτσι να δώσουμε το καθεστώς τους στις προκαταρκτικές συνεδρίες, που έχουν τουλάχιστον το νόημα ότι δεν βρισκόμαστε ακόμα σε αυτό το μαύρο κουτί αλλά ότι αξιολογούμε την ικανότητα του ατόμου να γίνει υποκείμενο.

της εμπειρίας, και μάλιστα ότι το ρυθμίζουμε για αυτή την εμπειρία.

Γίνεται δεκτό σαν υποκείμενο της ομιλίας, σαν υποκείμενο που υποφέρει. Επομένως χ σημαίνει επίσης «υποκείμενο του συμπτώματος». Εξού και μπορούμε να πούμε ότι είναι διχασμένο εφόσον δεν ξέρει ότι μιλά, αν και, για να πούμε την αλήθεια, μέσα στο σύμπτωμα το υποκείμενο το υποψιάζεται ενώ μέσα στην ενόρμηση ούτε καν το υποψιάζεται. Μπορούμε επίσης να πούμε ότι εκεί γίνεται δεκτό ως υποκείμενο της απώθησης – είναι μάλιστα αυτό που δικαιολογεί τη χρήση αυτής της μπάρας, που στη διδασκαλία του Λακάν βρίσκεται σε διάφορες θέσεις, ή στις 45 μοίρες ή και οριζόντια. Υποκείμενο της απώθησης σημαίνει υποκείμενο ενός «δεν θέλω να ξέρω». Υπάρχει εδώ κάτι που επιτρέπει ήδη να θέσουμε στον οριζόντα την επιθυμία γνώσης: αν το υποκείμενο είναι υποκείμενο της απώθησης, είναι τότε υποκείμενο της μη γνώσης και μάλιστα υποκείμενο μιας επιθυμίας μη γνώσης. Η άλλη όψη της απώθησης αυτής της επιθυμίας είναι το υποκείμενο που υποτίθεται ότι ξέρει το οποίο πρέπει να εννοήσουμε σαν μια υποτιθέμενη γνώση που είναι υποκείμενο στο βαθμό που υποθέτουμε ότι μιλάει. Μπορούμε να πούμε ότι ως τέτοιο αυτό το υποκείμενο της αρχικής κατάστασης δεν εργάζεται, αντίθετα είναι ένα υποκείμενο που πάσχει, είναι ένα υποκείμενο του παθήματος και είναι ένα υποκείμενο που παρουσιάζεται σαν ένα αποτέλεσμα.

Απαρίθμησα αυτούς τους διαφορετικούς όρους μόνο για να κάνω χώρο στην ανατροπή που επιχειρήσαμε να εισαγάγουμε εκεί προκειμένου να προσδιορίσουμε την τελική κατάσταση του υποκειμένου: ένα υποκείμενο επομένως που δεν θα ήταν πλέον διχασμένο αλλά ανασυνγκροτημένο, που δεν θα προοριζόταν για να πάσχει – αυτό που ορισμένοι προσαθούν να αξιολογήσουν με όρους ίασης –, ένα υποκείμενο που ξέρει ότι μιλά μέσα στο σύμπτωμά του και δη μέσα στην ενόρμηση, ένα υποκείμενο που δεν είναι πλέον υποκείμενο της απώθησης σαν υποκείμενο της επιθυμίας μη γνώσης, αλλά που θα ήταν υποκείμενο της επιθυμίας γνώσης και ένα υποκείμενο που δεν θα ήταν πλέον υποκείμενο-αποτέλεσμα αλλά υποκείμενο-αίτιο.

Δυστυχώς, δεν είναι τόσο απλό. Δεν αρκεί να ανατρέψουμε τον τρόπο προσδιορισμού της αρχικής κατάστασης για να επιτύχουμε την τελική κατάσταση του υποκειμένου. Κατ' αρχάς επειδή το υποκείμενο-αίτιο αποτελεί ήδη γεγονός που σχετίζεται με την υστερία. Την αρχική κατάσταση του υποκειμένου ο Λακάν τη χαρακτήρισε υστερική. Αυτό υποθέτει ότι όσοι δεν βρίσκονται εξαρχής σε αυτή την κατάσταση πρέπει να προσαρμοστούν. Ο Λακάν μιλάει εδώ για τη θέση του τελεστή όταν κάνει το σχήμα των λόγων του. Ο τελεστής είναι το όνομα που φέρει το αίτιο μέσα στη δομή των λόγων και γι' αυτό μίλησα για «υποκείμενο-αίτιο».

Εδώ επίσης διαπιστώνουμε μια ασυμμετρία που

μας μετρεδνεί. Σε αυτή την αρχική κατάσταση μπορούμε να πούμε ότι το υποκείμενο είναι ενσωματωμένο στον αναλυτικό λόγο; $\$$ επάνω και αριστερά. Ακολουθώντας τον Λακάν, έχουμε τη δυνατότητα να γράφουμε πώς το υποκείμενο μετακινείται στη διάρκεια της αναλυτικής εμπειρίας: $\$$ επάνω δεξιά.



Πρέπει εξάλλου να σημειώσουμε ότι αφού παρουσίασε την πρότασή του για το πέρασμα⁴ με βάση μια αρχική και μια τελική κατάσταση, προσπαθώντας δηλαδή να θεοπίσει μια διαχρονία –για να πούμε ότι πηγαινουμε από μια αρχική κατάσταση όπου εμφανίζεται το υποκείμενο που υποτίθεται ότι ξέρει σε μια τελική κατάσταση όπου εξαφανίζεται σε συνάρτηση με την υποκειμενική καθάριση ούτως ώστε αυτή η καθάριση να είναι προπάντων η καθάριση του υποκειμένου που υποτίθεται ότι ξέρει–, ο Λακάν στη συνέχεια μας έδωσε ως σημείο αναφοράς τη συγχρονική δομή του αναλυτικού λόγου. Είναι μια δομή που περιλαμβάνει μια πορεία, αλλά που δεν δείχνει πώς προκύπτει το είναι του υποκειμένου. Έτσι για να τοποθετήσουμε αυτή την τελική κατά-

4. Jacques Lacan, «Proposition du 9 octobre 1967 sur le psychanalyste de l'École», *Autres écrits*, Seuil, Παρίσι 2001, σ. 243-259. (Σ.τ.Ε.)

σταση και πάλι δεν διαθέτουμε παρά –και εκεί βρίσκεται η ασυμμετρία– το συγχρονικό σχήμα του αναλυτικού λόγου. Από τη στιγμή που το υποκείμενο παραμένει στην ίδια θέση οδηγούμεστε στον εντοπισμό αυτής της τελικής του κατάστασης με το γράμμα α που βρίσκεται στην επάνω αριστερή θέση του αναλυτικού λόγου. Δικαιούμαστε επομένως να αναρωτηθούμε αν αυτή η τελική κατάσταση θα μπορούσε να γραφτεί για το υποκείμενο με το α .

$$E_i \rightarrow \text{[shema]} \rightarrow E_t$$

$$\$ \quad S \rightarrow \alpha$$

$$\begin{array}{c|c} \alpha & S \\ \hline S_2 & S_1 \end{array}$$

Αλλά αυτό το σχήμα του αναλυτικού λόγου ουδόλως μας επιτρέπει να κατανοήσουμε πώς με αφετηρία την παραγωγή του S_1 το υποκείμενο μπορεί να έρθει στη θέση που καταλαμβάνει το α , πώς μπορεί να υπερβεί την μπάρα του αδύνατου –που τοποθετούμε στην κάτω πλευρά του σχήματος– ώστε να αποκτήρει πρόσβαση στην πλευρά όπου το α/S_2 υποδηλώνει τη θέση του αναλυτή. Επομένως, μόνο με τρόπο καθαρά προβληματικό μπορούμε να θεωρή-

σουμε ότι αυτή η τελική κατάσταση του υποκειμένου μπορεί να γραφτεί με το a .

Ποια κατάσταση του υποκειμένου θα ήταν επομένως αυτό το a ; Τι είναι αυτή η κατάσταση του υποκειμένου που για να γραφτεί ζητάει να παραιτηθούμε από το ίδιο το σύμβολο, την ίδια την ένδειξη του υποκειμένου; Πώς και τι σημαίνει εδώ «υποκειμενικοποιώ το αντικείμενο a »; Ο Λακάν προτείνει ίσως μια διατύπωση αυτού του «υποκειμενικοποιώ το αντικείμενο a » ως τελική κατάσταση του υποκειμένου της αναλυτικής εμπειρίας όταν διατυπώνει: «ξέρει πως είναι απόβλητο».⁵ Θα μπορούσαμε να πούμε ότι αυτό μεταφράζει μια ισοδυναμία που θα αποτελούσε στην κυριολεξία το όφελος της αναλυτικής εμπειρίας. Με το $S = a$ μπορούμε να εννοήσουμε ότι «ξέρει πως είναι απόβλητο» ο ίδιος. Στην εμπειρία βεβαίως, αν άρουμε την αυτοπαθητικότητα, αυτό υποδηλώνει ότι ξέρει να είναι απόβλητο για ένα άλλο υποκείμενο.

Κάνω αυτή τη διαδρομή και αυτή την υπενθύμιση για να υπογραμμίσω ότι σχετικά με αυτή την τελική κατάσταση του υποκειμένου οδηγούμαστε να προσπαθούμε να διατυπώσουμε το καθεστώς του κανονίας συνδέσεις. Δεν διαθέτουμε από τον Λακάν τίποτα για αυτή την τελική κατάσταση, για τη γραφή της και τη σχηματοποίησή της, που να είναι το ίδιο

5. Βλ. «Σημείωμα προς τους Ιταλούς» στην παρούσα έκδοση, σ. 16, (Σ.Γ.Ε.)

λεπτομερές, το ίδιο ακριβές με αυτό που διαθέτουμε για την είσοδο στον αναλυτικό λόγο ή για τη συγχρονία του. Υπάρχει εκεί μια επιφύλαξη ή μια δυσκολία.

*

Είναι αξιοσημείωτο και καθόλου συνηθισμένο που σε αυτό ακριβώς το σημείο ο Λακάν αναφέρεται στην επιστήμη. Υπενθύμιση τη φιλοδοξία του να δώσει στην ψυχανάλυση ένα καθεστώς εντός της επιστήμης. Για εκείνον η ψυχανάλυση παίζει κυρίως το παιχνίδι της σε σχέση με την επιστήμη, η επιστήμη είναι ο παρτενέρ της. Μπορούμε να μιλήσουμε για τον αναλυτή σαν παρτενέρ του αναλύομένου χρησιμοποιώντας τη μεταφορά του χαρτοπαίγνιου. Παρομοίως και η ίδια η ψυχανάλυση μπαίνει σε ένα παιχνίδι όπου ο παρτενέρ από τον οποίο παίρνει χαρτιά είναι η επιστήμη.

Είναι σε σημείο που ο Λακάν μετατοπίζει ακόμα και τη διάγνωση του Φρόυντ για τη *Δυσφορία μέσα στον πολιτισμό*, θεωρώντας ότι αυτή η δυσφορία οφείλεται κυρίως στις συνέπειες του λόγου της επιστήμης. Όμως αυτό δεν αποτελεί διόλον μια ιδέα που βρίσκεται στο πρώτο πλάνο της φροϊδικής εξήγησης. Μπορούμε μάλιστα να πούμε ότι είναι απούσα, ότι ο Φρόυντ δεν εμπλέκει καθόλου τον λόγο της επιστήμης ως αίτιο της δυσφορίας στον πολιτισμό. Την προσδιορίζει μόνο με βάση τον λόγο του κυρίου.

Για τον Φρόντ η ψυχανάλυση παίζει το παιχνίδι της σε σχέση με τον λόγο του κυρίου. Είναι αυτό που του επιτρέπει να κάνει πέρα την ιστορία του πολιτισμού. Βλέπει τον πολιτισμό να γεννιέται στην προϊστορία. Μας φέρνει τους προτόγονους, καλούς στην αρχή όταν τους αντιμετωπίζει σαν προϊστορικούς σε σχέση με τον πολιτισμό, και στη συνέχεια κακούς όταν καθιστά ορατό ότι ο πολιτισμός είναι ήδη παρών. Αυτός ο πολιτισμός δεν διακόπτεται μέχρι σήμερα. Για τον Φρόντ υπάρχει μια τεράστια συνέχεια του πολιτισμού, κατά κάποιο τρόπο αμετάβλητη, που δείχνει ότι η ψυχανάλυση γεννιέται στο αποκορύφωμα αυτής της δυσφορίας που προετοιμάζεται από αιώνες, από χιλιετίες.

Εκεί βεβαίως ο Λακάν διαχωρίζει τη θέση του από τον Φρόντ εμπλέκοντας σε αυτή τη δυσφορία τον λόγο της επιστήμης, με άλλα λόγια, την επιστημονική γνώση. Από τη μια πλευρά, αποδέχεται ασφαλώς τη φροϊδική προσοπτική όταν γράφει τον λόγο του κυρίου σαν την ανάποδη όψη της ψυχανάλυσης. Αφήνει έτσι χώρο στη φροϊδική άποψη. Όμως συγχρόνως ανασχηματίζει εκ βάθρων αυτή τη σχέση τοποθετώντας με την έλευση της επιστημονικής γνώσης μια τομή μέσα στον πολιτισμό. Φτάνει μάλιστα να υποστηρίξει ότι γι' αυτόν η μία αντικατέστησε τον άλλο, ότι η επιστημονική γνώση κατέστρεψε τον αρχαίο κύριο. Αυτό συνεπάγεται ότι δεν αρκεί να υπάρχει η δομή του επιστημονικού λόγου. Χρειάζεται επίσης, όπως λέει, ο επιστήμονας να έχει «σαγηνεύσει

τον κύριο αποκορύβοντάς του ότι εκεί έγκειται ο αφανισμός του».⁶ Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα ότι ο κύριος δεν είναι πλέον ο κύριος, ότι το υποκείμενο τον έχει υποσκελίζει και, για την ακρίβεια, ο επιστήμονας ως υποκείμενο. Κατά συνέπεια μπορούμε μάλιστα να πούμε ότι είναι ένα αδιέξοδο στην εποχή της επιστήμης να προμηδοτούμε την παγίωση των ταυτίσεων, ακριβώς διότι ο λόγος της επιστήμης διαβρώνει, καταστρέφει, μετατοπίζει, αντικαθιστά τα κύρια σημαίνοντα. Αυτό είναι κάτι που αποδεικνύεται πρόσφορο για απορρίψεις ταυτίσεων που οδηγούν σε ταυτιστικά πάθη πολύ πιο έντονα από την εποχή όπου ο λόγος του κυρίου ρύθμιζε τα πράγματα.

Η ιδέα ότι η ψυχανάλυση παίζει το παιχνίδι της με παρτενέφ την επιστήμη δεν βασίζεται απλώς σε ένα επιστημολογικό πάθος του Λακάν αλλά βασίζεται στο γεγονός ότι σήμερα η θέση της επιστήμης είναι καθοριστική μέσα στον πολιτισμό. Οι κύριοι που παρουσιάζονται είναι κίβδηλοι, δεν ρυθμίζουν πλέον τίποτα απολύτως, αφού η τάξη είναι η επιστημονική τάξη. Οι κύριοι έχουν μόνο την τάση να καμώνονται ότι είναι οι οργανωτές της τάξης. Αυτό καθιστά αντιληπτό γιατί ο Λακάν βρίσκεται αντιμέτωπος με την επιστήμη όταν προσδίδει βαρύτητα στην απαίτηση να διατυπωθεί αυτή η τελική κατάσταση της ανάλυσης.

Η επιστήμη για τον Λακάν συναρτάται με ένα θε-

6. Στο *ιδίο*, σ. 14. (Σ.τ.Ε.)

τικό αξίωμα: «υπάρχει γνώση μέσα στο πραγματικό». Αυτό το αξίωμα αντιτίθεται στο αρνητικό αξίωμα «δεν υπάρχει σεξουαλική σχέση μεταξύ των φύλων» που ο Λακάν παρουσιάζει εν προκειμένω σαν θεώρημα που αποδείχτηκε από την ψυχανάλυση. Σε αυτό το παιχνίδι της ψυχανάλυσης και της επιστήμης τα δύο εν λόγω αξιώματα προσδιορίζουν τα πλεονεκτήματα της καθεμιάς. Όταν λέμε ότι «υπάρχει γνώση μέσα στο πραγματικό» συλλαμβάνουμε την επιστήμη με τον γαλιλαϊκό ορισμό της. Έχουμε ξεχάσει, και για να το θυμηθούμε χρειάζεται να διαβάσουμε τον Γαλιλαίο ή τις μελέτες του Αλεξάντρ Κουγρέ [Alexandre Koyré] πάνω στον Γαλιλαίο, τον *Unheimlich* χαρακτήρα της μαθηματικοποίησης του ίδιου όντος που αποτελεί ριζική μετατόπιση που επέφερε η γαλιλαϊκή προοπτική. Η επιστήμη του Γαλιλαίου δεν εμφανίζεται σαν ρητορική. Η άποψη της είναι ότι ακριβώς το ίδιο το ον είναι μαθηματικό. Μπορούμε να ξαναδιαβάσουμε την αθάνατη φράση του Γαλιλαίου από τον *Il Saggiatore*, όταν μιλάει για το μεγάλο βιβλίο της φύσης – αυτό είναι η γνώση μέσα στο πραγματικό – και ισχυρίζεται πως αυτό το μεγάλο βιβλίο είναι «scritto in lingua matematica».⁷

Αυτό ο Λακάν το μεταφράζει με το «υπάρχει γνώση μέσα στο πραγματικό» και το παίρνει σαν αναφορά για την ψυχανάλυση. Είναι αξιοσημείωτο

7. «Γραμμένο σε μαθηματική γλώσσα». (Σ.τ.Ε.)

ότι δεν λέει ούτε και μπορεί να πει ότι η ψυχανάλυση βασίζεται στο ίδιο αξίωμα. Τοιuvanτίον, λέει ότι η ψυχανάλυση «παρέχει στέγη σε μια άλλη γνώση, μιας άλλης θέσης, γνώση που όμως οφείλει να λάβει υπόψη της τη γνώση μέσα στο πραγματικό».⁸ Αυτό σημαίνει ότι το ασυνείδητο, ακόμη κι αν το αποκαλούμε γνώση, δεν είναι γνώση μέσα στο πραγματικό. Σε αυτό το σημείο παίρνει όλη την αξία της η γνώση που υποθέτουμε. Η εμπλοκή, η ανάδειξη στην καρδιά του αναλυτικού εγχειρήματος του υποκειμένου που υποτίθεται ότι ξέρει, αποκτά όλη της τη σημασία όταν συλλάβουμε ότι αυτό στηρίζεται στην απόρριψη της γνώσης μέσα στο πραγματικό. Το ασυνείδητο συνδέεται με το υποκείμενο που υποτίθεται ότι ξέρει, και είμαστε σε θέση να επιδρούμε πάνω του μέσω του υποκειμένου που υποτίθεται ότι ξέρει μόνο στο μέτρο που δεν πρόκειται για γνώση μέσα στο πραγματικό. Μπορούμε μάλιστα να πούμε ότι εκεί που υπάρχει γνώση μέσα στο πραγματικό δεν λειτουργούμε με το υποκείμενο που υποτίθεται ότι ξέρει. Ακόμη κι αν στην επιστήμη έχουμε επίσης ανάγκη από το υποκείμενο που υποτίθεται ότι ξέρει – απλώς για να θέσει ότι το πραγματικό είναι ορθολογικό – δεν το χρειαζόμαστε στο επίπεδο της επιστημονικής λειτουργίας. Συνεπώς, αν στην επιστήμη υπάρχει γνώση μέσα στο πραγματικό, στην ψυχανά-

8. Βλ. «Σημείωμα προς τους Ιταλούς» στην παρούσα έκδοση, σ. 14. (Σ.τ.Ε.)

λωση υπάρχει γνώση που υποτίθεται και υποκείμενο που υποτίθεται ότι ξέρει.

Τι είναι αυτή η γνώση που υποτίθεται; Είναι μια γνώση που υποθέτουμε ότι υπάρχει μέσα στον λόγο, μια γνώση όχι μέσα στο πραγματικό αλλά μέσα στο κείμενο. Θα μπορούσαμε επίσης να πούμε ότι είναι γνώση μέσα στο συμβολικό και όχι μέσα στο πραγματικό. Πράγματι, την αποσπάμε με την παραγωγή του ελεύθερου συνειρμού, από την άρση των εμποδίων των κοινών λόγων. Όμως δεν αρκεί να πούμε «γνώση μέσα στο συμβολικό» διότι για αυτό το κείμενο μπορούμε μοναχά να πούμε ότι έχει τη σημασία του ασυνειδήτου, δηλαδή ότι σημαίνει «δεν ξέρω τι λέω». Εδώ ακριβώς ο ψυχαναλυτής διαφοροποιείται ριζικά από τον επιστήμονα. Θα μπορούσαμε επίσης να πούμε ότι τίποτα δεν λέει πως η φύση, ακόμη κι αν το βιβλίο της είναι γραμμένο σε μαθηματική γλώσσα, ξέρει να διαβάσει το ίδιο της το βιβλίο. Η φύση ξέρει άραγε η ίδια τι λέει; Ο επιστήμονας όμως, εκείνος, ξέρει τι λέει η φύση, διαβάζει τι είναι γραμμένο. Ενώ ο ψυχαναλυτής δεν το γνωρίζει περισσότερο από τον αναλυόμενο.

Γι' αυτό η γνώση που λειτουργεί εδώ δεν είναι μια γνώση μέσα στο πραγματικό αλλά μόνο μια σημασία γνώσης. Γι' αυτό ακριβώς ο Λακάν όταν παρουσίαζε την «Πρότασή» του για το πέρασμα μίλησε για την έκπτωση του ψυχαναλυτή που πρέπει να μετρήσουμε σε σχέση με τη θέσπιση του ανθρώπου της επιστήμης. Ο αναλυτής λειτουργεί ενώ δεν ξέρει, δη-

λαδή λειτουργεί τοποθετούμενος στο επίπεδο της «καθαρής σημασίας γνώσης» – «καθαρή» σημαίνει πως αυτό που διακυβεύεται είναι το τίποτα της γνώσης, δεν είναι μια γνώση. Δεν είναι παρά ως προς αυτό μια σημασία γνώσης, και δεν χρειάζεται να σπρώξουμε περισσότερο τα πράγματα για να βρεθούμε στο επίπεδο μιας γνώσης μέσα στο φαντασιακό, καθώς η σημασία, ακριβώς αν ο αναλυτής δεν απέφυγε να τοποθετηθεί στο επίπεδο της, δεν θα ήταν παρά φαντασιακή. Γι' αυτό ακριβώς είναι παρόν ένα τίποτα της γνώσης και ο Λακάν οδηγείται να πει πως ο αναλυτής «κρατάει απλώς τη σημασία που γεννά εμπεριέχοντας αυτό το τίποτα». ⁹ «Κρατάει το τίποτα» και μάλιστα «εμπεριέχει τη σημασία» αντιτίθενται στην κατοχή της γνώσης. Γι' αυτό ακριβώς ο Λακάν αποκλείει από αυτό το «κρατάει τη σημασία» κάθε ιδέα κατοχής. Σημειώνει δε ότι αν ο αναλυτής παρίστανε ότι πιστεύει πως είναι ιδιοκτήτης της γνώσης που αφορά το υποκείμενο αυτό θα τον οδηγούσε σε έκπτωση από τη θέση του υποκειμένου που υποτίθεται ότι ξέρει.

✱

Σε αυτό το σημείο για να τοποθετήσουμε την επιθυμία της γνώσης χρειάζεται να ακολουθήσουμε και

9. Jacques Lacan, «Proposition du 9 octobre 1967 sur le psychanalyste de l'École», ό.π. (Σ.τ.Ε.)

να διευρύνουμε τον Λακάν σχετικά με τον τρόπο που τοποθετεί την ψυχανάλυση στην ιστορία της σκέψης. Για να τη διακρίνουμε όσο καλύτερα γίνεται, θα αναδείξω τρεις φάσεις.

Η πρώτη θέση του είναι πως η ψυχανάλυση εξαρτάται από την επιστήμη. Πρόκειται για μια θέση που καθιστά την επιστημονική γνώση μια συνθήκη δυνατότητας της ψυχανάλυσης. Υπάρχει μια συνθήκη ηθικής δυνατότητας της ψυχανάλυσης που ο Λακάν επισημαίνει στην αρχή του γραπτού του «Ο Καντ με τον Σαντ», όπου σημειώνει ότι χρειάστηκε μια ολόκληρη ιδεολογική προετοιμασία, πέρα από μια προετοιμασία της προτίμησης, ώστε η ψυχανάλυση να καταστεί εφικτή. Η ψυχανάλυση είναι νοητή μόνο μετά τον Καντ. Όμως, αυτή την ηθική συνθήκη δυνατότητας της ψυχανάλυσης υπερβαίνει η επιστημολογική της συνθήκη δυνατότητας. Δηλαδή ο Γαλιλαίος και ο Νεύτων είναι πιο ουσιαστικοί για την ψυχανάλυση από τον Καντ. Η θέση του Λακάν είναι ότι η καντιανή ηθική αντανάκλα τον Νεύτωνα, μεταφράζει τη Φυσική του Νεύτωνα στο πεδίο της ηθικής, μεταφράζει δηλαδή το τέλος του κόσμου, καταστρέφει το τέλος της φυσικής αρμονίας τοποθετώντας εφεξής τον άνθρωπο ως υποκειμένο ενός άπειρου σύμπαντος, όπου κάθε φυσική ρύθμιση και κάθε σοφία αποτυγχάνουν. Η έννοια ενός κόσμου δεν είναι απλώς μια έννοια περατότητας, αλλά επίσης μια έννοια μιας αρμονίας εφικτής για τον άνθρωπο, μιας συμφωνίας με το *Umwelt* του,

το περιβάλλον του. Όσο υπάρχει ένας κόσμος, μπορούμε να έχουμε ηθικές όπως εκείνη του Αριστοτέλη, που είναι οι ηθικές του σωστού μέτρου με το οποίο ο άνθρωπος οφείλει να μετρήσει τα διαφορετικά αντικείμενα που τον περιβάλλουν. Με το τέλος του κόσμου είναι η ίδια η σοφία που γίνεται αδύνατη, καθώς και κάθε ρύθμιση που βασίζεται στα αντικείμενα. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο δεν είναι πλέον εφικτή με τον Καντ παρά με μια προσαγή που εκφέρεται απουσία κάθε αντικειμένου. Ως προς αυτό μπορούμε να κατανοήσουμε ότι η μαθηματική φυσική είναι μια συνθήκη δυνατότητας της ψυχανάλυσης πέρα από την ηθική της μετάφραση.

Πέρα από τα παραπάνω μπορούμε να πούμε πως η επιστήμη δημιουργεί τους όρους για τον ίδιο τον τρόπο ανάγνωσης της ψυχανάλυσης, την αναλυτική κατάσταση, την αναγωγή του ατόμου στο καθεστώς του υποκειμένου. Ακόμη και η ανάδυση του υποκειμένου που υποτίθεται ότι ξέρει έχει σαν προϋπόθεση την επιστήμη, δηλαδή το αξίωμα πως το πραγματικό είναι ορθολογικό. Ακόμη κι αν η ψυχανάλυση δεν είναι γνώση μέσα στο πραγματικό, επωφελείται από τη γνώση μέσα στο πραγματικό και ως προς αυτό μπορεί να μας κάνει να πιστέψουμε πως η παραγωγή των σημαίνοντων μέσα στον ελεύθερο συνειρμό απαντά κατ' ανάγκη σε ένα νόμο, και πως αυτός ο νόμος μπορεί να αποκριπτογραφηθεί.

Σε δεύτερη φάση η θέση του Λακάν στο «Σημείω-

μα προς τους Ιταλούς»¹⁰ είναι πως αυτό δεν αρκεί. Η ψυχανάλυση βρίσκει τη θέση της σαν αποτέλεσμα μιας αποτυχίας, μιας ελλειμματικής πληρότητας της επιστήμης. Πράγματι, η επιστήμη προκαλέσει αμέσως μια ουμανιστική διαμαρτυρία. Γι' αυτό πρέπει να δοθεί χώρος στο θέμα «η ανθρωπότητα εναντίον της επιστήμης», εναντίον του μη ανθρώπινου χαρακτήρα της επιστήμης – που δεν εμφανίστηκε ξαφνικά σήμερα που βρισκόμαστε μπροστά στην καταστροφή που συνάδει με την κλωνοποίηση του είδους. Αυτή η διαμαρτυρία συνδέεται με την ίδια την ανάδυση της επιστήμης, πρόκειται για τη διαμαρτυρία μιας ανθρωπότητας που δεν επιθυμεί την επιστημονική γνώση, δηλαδή που τοποθετεί την επιθυμία αλλού από την επιστημονική γνώση. Μια ανθρωπότητα λοιπόν που επιθυμεί να ασχοληθεί με το αληθινό, το ωραίο, το καλό και το κακό, και που μάλιστα διεκδικεί ως προς αυτό μια ορισμένη απόλαυση της άγνοιας σε σχέση με την επιστημονική γνώση. Αυτή η ανθρωπότητα είναι πεισμένη ότι το ουσιαστικό της ανθρωπότητας ξεφεύγει από την επιστημονική γνώση, ότι δεν πρόκειται για γνώση μέσα στο πραγματικό, ότι το βιβλίο του ανθρώπου δεν είναι γραμμένο με μαθηματικούς χαρακτήρες. Αυτό είναι το τίμημα της λόγιας αμάθειας, δηλαδή μιας άγνοιας που ξέρει περισσότερα από την επιστημονική γνώση. Μπορούμε να πούμε ότι η αιχμαλωσία

10. Βλ. παρούσα έκδοση, σ. 15. (Σ.τ.Ε.)

της ανθρωπότητας από την επιστήμη δεν έκανε άλλο από το να ενισχύσει την αξία της σοφίας και την αξία της αλήθειας που ξεφεύγει από την επιστημονική γνώση. Μπορούμε να πούμε επίσης πως είναι σε αυτό το επίπεδο της λόγιας αμάθειας που ο Λακάν τοποθέτησε την ψυχανάλυση, με μια πλευρά άρα αμφισβήτησης της επιστήμης. Μπορούμε ακόμη να πούμε πως στα *Γραπτά* του ο ψυχαναλύτης εμφανίζεται σαν το απόβλητο της επιστήμης. Αυτό είναι που υποστηρίζει όταν καλεί τον ψυχαναλυτή να συμπληρώσει την επιστημονική γνώση – και να την αμφισβητήσει ταυτόχρονα – με την αλήθεια που της απαντά.

Τρίτη φάση: Εισάγοντας την επιθυμία γνώσης, ο Λακάν λέει κάτι άλλο. Δεν λέει πια ότι ο ψυχαναλύτης είναι το απόβλητο της επιστήμης, λέει πως είναι το απόβλητο της ανθρωπότητας, κάτι που είναι εντελώς διαφορετικό. Προεκτείνει με ιδιάζοντα τρόπο το κύκλωμα. Η ψυχανάλυση δεν ανήκει στη δεύτερη φάση αλλά είναι αποτέλεσμα μιας τρίτης. Δηλαδή δεν βρίσκεται στο επίπεδο της λόγιας αμάθειας αλλά με ιδιαίτερο τρόπο αποτελεί απόβλητο αυτής της ανθρωπότητας που διαμαρτύρεται εναντίον του λόγου της επιστήμης.

1 ———	2 —————	3
επιστήμη	ανθρωπότητα	ψυχανάλυση
	λόγια αμάθεια	επιθυμία γνώσης

Η ψυχανάλυση ενορακώνει κατά κάποιον τρόπο την επιστροφή της επιστήμης στην καρδιά της λόγιας αμάθειας. Η επιθυμία γνώσης που προκύπτει στο επίπεδο της ψυχανάλυσης είναι πράγματι διακριτή από την επιθυμία μη γνώσης που κατοικεί τη λόγια αμάθεια. Ούτε συγχέεται με την επιθυμία επιστημονικής γνώσης. Είναι ακριβώς αυτό που μεταδίδεται με βάση την επιστήμη όταν η εν λόγω επιθυμία διεισδύει στο πεδίο της λόγιας αμάθειας. Γι' αυτό ο Λακάν αποδίδει την ευθύνη της ψυχανάλυσης στην επιστήμη, σε αυτό που η επιστημονική γνώση έχει μεταδώσει, όπως λέει, στα απόβλητα της λόγιας αμάθειας. Δεν πρέπει σε καμία περίπτωση να εννοήσουμε εξ αυτού ότι η λόγια αμάθεια είναι η ίδια το απόβλητο. Αντίθετα, πρόκειται για εκείνους που έπεσαν εκτός της λόγιας αμάθειας. Αυτό τοποθετεί τη θέση του αναλυτή ως πτώση εκτός λόγιας αμάθειας.

«Είναι οφθαλμοφανές ότι αυτό προϋποθέτει μια άλλη γνώση προγενέστερα επεξεργασμένη, που η επιστημονική γνώση έδωσε το πρότυπό της και φέρει την ευθύνη της. Είναι αυτή μάλιστα η ευθύνη που της καταλογίζω, ότι δηλαδή μετέδωσε μια πρωτόγνωρη επιθυμία μόνο στα απόβλητα της λόγιας αμάθειας»,¹¹ λέει ο Λακάν. Εκεί βρίσκεται όλο το παράδοξο αυτής της επιθυμίας γνώσης. Ενώ είναι το αποτέλεσμα της επιστήμης, δεν είναι ωστόσο μια

11. Στο ίδιο. (Σ.τ.Ε.)

επιθυμία που συμμορφώνεται με την επιθυμία της επιστήμης. Αν παρακολουθήσουμε τον Λακάν σε αυτό που θεωρεί ως επιθυμία γνώσης, δεν πρέπει να τη συγχέουμε ούτε με την επιθυμία επιστημονικής γνώσης, και ακόμα περισσότερο ούτε με την επιθυμία μη γνώσης που είναι το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της λόγιας αμάθειας. Σχετικά με αυτό είμαστε μπροστά στο πρόβλημα του ορισμού αυτής της επιθυμίας γνώσης, πρωτόγνωρης, που πηγάζει από την επιστημονική γνώση χωρίς ωστόσο να συγχέεται μαζί της, και που διασχίζει τη λόγια αμάθεια για να μας δώσει αυτή την παράξενη προακτική που ονομάζεται ψυχανάλυση.

*

Αυτή η επιθυμία γνώσης δεν είναι λοιπόν η επιθυμία της επιστήμης. Η τελευταία λειτουργεί ως εξής: το υποκείμενο βάζει το σημαίνον να εργαστεί κι έτσι προκύπτει μια γνώση μεταδόσιμη χωρίς το υποκείμενο. Ενώ ο αναλυτής βάζει να εργαστεί το υποκείμενο και όχι το σημαίνον. Μπορούμε να κάνουμε επιστήμη απλώς με οργανωμένα σημαίνοντα που γράφουμε στον πίνακα ή στο λευκό χαρτί. Δεν μπορούμε να κάνουμε ανάλυση με αυτό τον τρόπο. Στην ανάλυση πρέπει να βάλουμε στη δουλειά ένα υποκείμενο, κι έτσι προκύπτει παραγωγή σημαίνοντος. Όμως αυτό το σημαίνον δεν συνιστά επιστημονική γνώση.

Η επιστημονική θέση του υποκειμένου απορρέει μόνο στο μέτρο που τίθενται σε αναστολή τα θέματα της αλήθειας. Η επιστήμη δεν ασχολείται με την αλήθεια. Όταν ο Λακάν ορίζει την επιστήμη με ένα «υπάρχει γνώση μέσα στο πραγματικό» αυτό σημαίνει πως η συγκεκριμένη γνώση έχει βάλει στην άκρη την αλήθεια. Αυτό συνεπάγεται το γεγονός ότι το σημαίνον αρχίζει να εργάζεται, ότι δηλαδή λειτουργεί στα τυφλά. Ο Λάιμπνιτς [Leibniz] χαρακτήρισε τη λογική σαν «τυφλή σκέψη». Είναι ιδιαίτερα τυφλή στο ζήτημα της αλήθειας. Μόλις αφεθεί ελεύθερο το σημαίνον εργάζεται ολομόναχο –τουλάχιστον αυτός είναι ο στόχος μας– διαπνεόμενο από την επιθυμία της επιστήμης, και με τρόπο απούποκειμενικοποιημένο, με τρόπο ακέφαλο.

Λόγω αυτού του ακέφαλου χαρακτήρα του σημαίνοντος εντός της επιστήμης, οδηγούμαστε να συσχετίσουμε επιστήμη και ενόρμηση –η ενόρμηση είναι αυτό το ακέφαλο διάννημα– και μάλιστα ενόρμηση θανάτου. Η ενόρμηση θανάτου επί το έργον μέσα στην περιπέτεια της επιστήμης απλώς μεταφράζει τον παραγκωνισμό του ζητήματος της αλήθειας. Δεν ασχολούμαστε δηλαδή με τις συνέπειες που έχει η επιστήμη για το υποκείμενο, και για παράδειγμα, για το είναι του ως εμβίου. Αυτό ορίζει μια δυσφορία, μια δυσφορία πολύ διαφορετική σε σχέση με την αιώνια δυσφορία που στοχεύει ο Φρόνιτ στο ομότιτλο έργο του. Η σύγχρονη δυσφορία αναδύεται όταν δοκιμάζεται το γεγονός ότι ο κόσμος που γεν-

νιέται από την επιστήμη δεν είναι φτιαγμένος για τον άνθρωπο, δεν έχει συλληφθεί σύμφωνα με τις προσδοκίες του και κανένας κύριος δεν είναι σε θέση να ελέγξει την ακέφαλη εργασία του σημαίνοντος από τη στιγμή που θα ξεκινήσει.

Σε αυτό το σημείο υπάρχει μια διαφοροποίηση που πρέπει να γίνει ανάμεσα στη γνώση της επιστήμης και την ευρημάθεια που σχετίζεται πάντοτε με το ζήτημα της αλήθειας. Πρόκειται για αυτό που φέρει την ονομασία «ανθρωπιστικές σπουδές» οι οποίες σήμερα σε ολόκληρο τον πλανήτη βρίσκονται σε σύγκρουση, όσον αφορά την εκπαίδευση του σύγχρονου ανθρώπου, με την επιστημονική γνώση. Αυτή η ευρημάθεια δικαιολογείται από την αναγκαία μέριμνα για τα συμφέροντα της ανθρωπότητας, ενώ η επιστήμη με όποια μεταμφίεση κι αν τη στολίζουμε πάντοτε εκκινεί δομικά παραγκωνίζοντας αυτό το ζήτημα.

Γι' αυτό ο δεύτερος χρόνος είναι λογικά ο χρόνος της απόρριψης της επιθυμίας της επιστήμης που διαδέχεται την αποδοχή των συνεπειών της. Αυτόν το χρόνο ο Λακάν τον χαρακτηρίζει λόγω αμάθειας δανειζόμενος έναν όρο προγενέστερο της ανάδυσης του επιστημονικού λόγου και, μετατοπίζοντάς τον χρονικά, του προσδίδει νέες αποχρώσεις. Πρόκειται λοιπόν για τη διαμαρτυρία των δικαιωμάτων της αλήθειας και, ταυτόχρονα, των δικαιωμάτων της επιθυμίας και της απόλαυσης. Πρόκειται για την απόρριψη της επιθυμίας της επιστήμης στο όνομα

του ερωτήματος: «τι είναι ο άνθρωπος;» Το ερώτημα της αλήθειας, όπου πρέπει να εντάξουμε όλη την ανθρωπιστική επιθυμία, υψώνεται για να βάλει φραγμό στην επιστημονική γνώση και, παρεμπιπτόντως, αυτό στις μέρες μας γίνεται στο όνομα της ηθικής.

Υπάρχει μια έξοχη διαμαρτυρία της αλήθειας στην εποχή της επιστήμης που περιλαμβάνει όχι μόνο την επιστήμη αλλά το σύνολο της γνώσης. Δεν υπάρχει κραυγή πιο όμορφη, πιο αναπάντεχη απ' αυτό το μεγάλο ποίημα του Βίκτωρα Ουγκώ, που το όνομά του δεν είναι «Ο άνθρωπος» όπως θα μπορούσε να περιμένει κανείς, αλλά «Ο γάιδαρος». Αυτό το ποίημα φέρνει στο προσκήνιο τον γάιδαρο να εκπροσωπεί την ανθρωπότητα ως απόβλητο της επιστήμης. Αυτός ο γάιδαρος ονομάζεται Υπομονή και αμφισβητεί τον Καντ ως εκπρόσωπο της γνώσης – δεν είναι κακή επιλογή, τοποθετεί σωστά το σημείο όπου γνώση και επιστήμη συνδέονται. Αυτό το «ο Καντ με τον γάιδαρο» είναι κατασκευασμένο εξολοκλήρου πάνω στην ιδέα πως η γνώση δεν είναι παρά ένα απόρριμμα. Αυτό το κείμενο είναι ό,τι πρέπει προκειμένου να φανεί η προοπτική σύμφωνα με την οποία η ίδια η γνώση δεν είναι παρά *palea*, «απόρριμμα», «σκουπίδι», για να χρησιμοποιήσουμε τον λατινικό όρο που ο Λακάν ανέσυρε από το κείμενο του Θωμά του Ακινάτη ο οποίος στο τέλος της ζωής του χαρακτηρίζει έτσι το σύνολο των γνώσεων του. Σε αυτό το ποίημα διατυπώνεται η ανικανότητα της

γνώσης, όλων των γνώσεων, να συλλάβουν αυτό που κάποιες στιγμές περνάει μέσα στο κείμενο σαν την απλότητα, και ταυτόχρονα σαν το αίνιγμα της ύπαρξης.

Τρίτη φάση μετά την επιστήμη και τον γάιδαρο: Η ψυχανάλυση. Σε αυτή την ιστορική προοπτική, η ψυχανάλυση τοποθετείται στο σημείο όπου τίθεται το ερώτημα της αλήθειας με τα μέσα της επιστήμης. Αυτή η φιλοδοξία αναδεικνύει επαρκώς τη θέση του Φρόντ που συνίσταται στην εξασφάλιση της επιστροφής του ερωτήματος της αλήθειας εντός του επιστημονικού πεδίου. Θα λέγαμε ότι είναι αυτό που ορίζει το φροϊδικό πεδίο: στην ψυχανάλυση ο άνθρωπος καλείται να μιλήσει για την αλήθεια του. Καλείται να πει –όπως το κάνει ο γάιδαρος του Βίκτωρα Ουγκώ – ό,τι πιο σημαντικό για εκείνον, ό,τι τον ενοχλεί, αυτό με το οποίο δυσφορεί. Και να το πει χωρίς περιορισμούς, δεν του βάζουμε φρένο. Δηλαδή δεν του βάζει φρένο ο αναλυτής που με αυτή την έννοια βρίσκεται από την πλευρά του γαϊδάρου Υπομονή του Βίκτωρα Ουγκώ. Ο αναλυτής τοποθετείται στην περιοχή που η συγκροτημένη γνώση αφήνει εκτός. Έτσι αποτελεί, όπως ο γάιδαρος, το απόβλητο του πεδίου της γνώσης. Εκείνο που τον απασχολεί δεν είναι η λόγια αμάθεια αλλά η γνώση του αδαούς την οποία θέλει να βιάσει από τη θέση απόσυρσης όπου βρίσκεται. Από αυτή την άποψη ο αναλυτής βρίσκεται σε μια θέση διπλού αποβλήτου.

Βλέπουμε ότι στα μάτια των εκπροσώπων του

επιστημονικού λόγου η ψυχανάλυση συγγέεται με τη λόγια αμάθεια. Πράγματι, η ψυχανάλυση μπορεί να εληφθεί σαν αναμάσημα της λόγιας αμάθειας. Άλλωστε για ένα διάστημα ο Λακάν την παρουσίαζε έτσι. Ταυτόχρονα, στα μάτια της λόγιας αμάθειας, των ανθρωπιστών, η ψυχανάλυση εμφανίζεται να συνδέεται με τις αξίες της επιστήμης. Αυτή η διπλή θέση οδηγεί τον Λακάν να θέσει ότι είναι η επιστήμη που ενέπνευσε σε εκείνους που δεν ικανοποιούνταν από τη λόγια αμάθεια την επιθυμία να αντιμετωπίσουν την αλήθεια με τρόπο πρωτόγνωρο. Η επιθυμία να αντιμετωπιστεί το εν λόγω ερώτημα με τρόπο πρωτόγνωρο είναι αυτό που ο Λακάν αποκαλεί «επιθυμία γνώσης», που είναι κάτι σαν μετασχηματισμός της επιθυμίας της επιστήμης όταν αγγίζει αυτό που η ίδια αποκλείει και μάλιστα διακλείει, δηλαδή το ερώτημα της αλήθειας.

Μέσα σε αυτή την ιστορική διαλεκτική η αναφορά στον Φρόυντ είναι κομβική. Στον Φρόυντ μπορούμε να παρακολουθήσουμε πώς υλοποιείται αυτή η επιστροφή της επιστήμης εντός του ερωτήματος της αλήθειας. Όμως, όπως συμπεραίνει ο Λακάν, εκεί ο Φρόυντ δεν στάθηκε στο ύψος της περίστασης. Η έννοια του ψυχαναλυτή που ο Λακάν εισάγει ως προϊόν του περάσματος διακρίνεται από τη θέση του Φρόυντ. Ο αναλυτής ως προϊόν του περάσματος βρίσκεται πέραν του Φρόυντ. Το πέραςμα δεν προτείνει με κανένα τρόπο τον αναλυτή ως μίμηση του Φρόυντ – όπως η *Μίμηση του Ιησού Χριστού*. Ο

Φρόυντ δεν είναι ο Χριστός της ψυχανάλυσης. Αντιθέτως, μπορούμε να πούμε ότι ο Λακάν υψώνει τη φιγούρα του αναλυτή του περάσματος, δηλαδή του αναλυτή που συλλαμβάνει με αφετηρία την επιθυμία γνώσης, για να μας απομακρύνει από αυτό τον πειρασμό. Και τούτο ασφαλώς επειδή ο Φρόυντ, από τη μια πλευρά, θεώρησε εαυτόν επιστήμονα –πρόκειται για λάθος όσον αφορά τον αναλυτή– και, από την άλλη, αγάπησε την αλήθεια: «Το μυθιστόρημα του Φρόυντ είναι οι έρωτές του με την αλήθεια», λέει ο Λακάν.¹² Λέγοντας «μυθιστόρημα» ως εννοήσουμε ότι πρόκειται για την τοποθέτηση της γνώσης του Φρόυντ στο επίπεδο της μυθολογίας και όχι της επιστήμης. Θα φτάναμε μάλιστα μέχρι το σημείο να πούμε ότι είχε άδικο να πιστέψει την υστερική, ακόμη κι αν μέσα από αυτή την οδό άνοιξε το φροϊδικό πεδίο. Ο ψυχαναλυτής λοιπόν δεν είναι μοναχά το απόβλητο της επιστήμης και το απόβλητο της λόγιας αμάθειας. Είναι επίσης το απόβλητο του φροϊδικού μοντέλου της ψυχανάλυσης, που σκοντάφτει στο άπειρο της ψυχανάλυσης.

Μετάφραση

Πολίνα Αγαπάκη – Δέσποινα Ανδροπούλου

Επιμέλεια

Νοσσία Λινάρδου-Μπλανσέ

12. Στο ίδιο. (Σ.Τ.Ε.)